

Zlati jubilej

Njega Veličanstva cesarja Franca Jožefa I.

Govoril pri okrajni učiteljski konferenciji slovenskih šol ljubljanskih dne 4. mal. srpana 1898 Jakob Dimnik.

I.

Vsako oblastvo je od Boga.
(Sv. pismo.)

Nekoč je živel zelo priljubljen in spoštovan kralj. Kraljestvo njegovo je bilo veliko. Bil je zelo mlad, ko je prevzel vladarstvo. Izvoljen je bil kraljem edino le zaradi njegove nenavadne velike nadarjenosti, pridnosti in pobožnosti. Spočetka se je zelo bal, zasesti kraljevi prestol in dolgo je premišljeval, je li vreden take velike časti in slave in če je res sposoben in poklican, tako veliko kraljestvo vladati po volji božji, podložnikom v časno in večno srečo.

Dolgo časa se ni mogel odločiti za to visoko mesto.

Nekega dne sedi zamišljen v svoji sobi ter premišljuje, je li res poklican za tako važno in težavno mesto. Ne more se odločiti. Zdaj poklekne pred sv. Razpelo, povzdigne roki ter prav goreče moli in prosi Boga za svet. Kar stopi angelj iz nebes k njemu in mu reče: „Ne obupaj in ne obotavljaj se še nadalje! Takoj primi za kraljevo žezlo, s kojim bodeš storil srečnih lahko mnogo narodov! Gospod bode blagoslovil tvoje delo, — če bode le vredno blagoslova.

To krono, katero ti tu podajam, bodeš nosil ti in nasledniki tvoji. Pričala pa bode ta krona, če bodeš priljubljen pri Bogu in pri ljudstvu. Glej, njeno zlató se sveti, kakor sončni žarki na jasnem nebu; svetila se pa bo ta krona toliko časa, dokler bode ta, kdor jo bo nosil, vladal svoje narode po volji božji. Zlató te krone bode pa obledelo in se spremenilo v svinčeno barvo, če vladar njen ne bode razumel, braniti resnice in pravice ter se ustavljati krivici in sili. Njeno zlato bode postalo rudeče kakor kri, če bode želel vladar iz slavohlepnosti razširiti kraljestvo svoje s krvjo svojih podložnikov.

Ti biseri, ki kinčajo to krono, bodo dajali spričalo o dobrem in slabem vladanju. — Ta-le veličastni briljant, ki se sveti kakor najčistejši studenec in kojega žarki se spreminjajo, kakor migljajoče zvezde na jasnem večernem nebu, bode otemnel ter postal črn kakor oglje, če vladar ne bode znal, pridobiti si ljubezni, zvestobe in udanosti podložnikov. — Ta-le zeleni smaragd pomeni zaupanje do vladarja, a razdrobil se pa bode v prah, če ne bode delovanje in življenje vladarjevo tako, da bi ljudstvo zaradi tega ne zaupalo vanj.“

Po teh besedah je izginil božji poslanec in mladenič se je čutil dovolj krepkega in sposobnega, zasesti kraljevi prestol. Z zaupanjem v Boga je prevzel kraljevo krono in nastopil vladarstvo. Postal je zelo star in do zadnje ure je vladal podložne in udane narode svoje po volji božji. Temu je bila najboljša priča njegova krona, ker je ostala vedno tako lepa in svetla, kakor je bila tisti dan, ko je zasedel kraljevi prestol.

II.

Z Bogom, mladost!
(Cesarjeve besede.)

Ob tej legendi nam prihaja nehoté na misel nastop vladarstva našega presvetlega cesarja Franca Jožefa I. Kakor znano, so žalostni dogodki l. 1848. prisilili cesarja Ferdinanda,

da se je odpovedal cesarski kroni. Po zakonu bi mu moral slediti njegov brat, nadvojvoda Franc Karol. A ta se je v teh hudih časih odpovedal težki kroni. V tem položaju namigne knez Feliks Schwarzenberg, ki je užival popolno zaupanje v cesarski rodbini, na 18letnega nadvojvodo Franca Jožefa, češ, njemu se zdi ta najsrečnejši in najsposobnejši, ki bi mogel prevzeti v teh nemirnih časih vladarstvo avstrijskih dežel.

Sredi meseca listopada 1848. l. je bila že dognana stvar, da bo nadvojvoda Franc Jožef zasedel cesarski prestol. Vse je pa ostalo tajno; le ministri so se obvestili o tem, da jim je bilo mogoče ukreniti vse potrebne priprave. Seveda, obvestiti je bilo treba o tem sklepu tudi mladega nadvojvodo. Nadvojvoda Franc Jožef je v svoji skromnosti in ponižnosti odklonil to ponudbo, češ, da ni vreden take velike časti in slave, da je še premlad ter ni sposoben in ne poklican, vladati tako veliko državo po volji božji, podložnikom v časno in večno srečo. Ne, mu odgovoré, prav njegova mladost, njegova nenavadno velika nadarjenost, pridnost in pobožnost mu dajo najboljšo sposobnost, vzeti v roke vladarsko žezlo ter spraviti narode zopet v dobro razmerje s cesarjem.

Dolgo časa se ni mogel odločiti za to visoko mesto. Tri dni je premišljeval, je li vreden in poklican, nositi staroslavno Habsburško krono, koje svetli žarki se razprostirajo vedno dalje in dalje po širni Avstriji ter oznanujejo narodom, kako dobri, usmiljeni, pravični in pobožni so bili vladarji, ki so nosili to krono.

Kakor kralj naše legende, je tudi nadvojvoda Franc Jožef v tem svojem notranjem boju klečé prosil pred sv. Razpelo pomoči in razsvitljenja. In tudi on je v trenutku, ko je najbolj goreče pošiljal svojo molitev k Vladarju vseh vladarjev, začul v svojem srcu glas: „Ne obupaj in ne obotavljaj se še nadalje! Takoj primi za kraljevo žezlo, s kojim bodeš storil srečnih mnogo narodov!“

Mladi nadvojvoda se je udal čutilom dolžnosti in čutil se je krepkega in sposobnega, zasesti cesarski prestol. Z zaupanjem v Boga je prevzel vladarstvo in dné 2. grudnia 1848. l. se je zalesketalo čisto zlató staroslavne Habsburške krone, nje veličastni briljanti, biseri in smaragdi na maziljeni glavil cesarja Franca Jožefa I. A še lepše kakor bliščoba in biseri krone, so se lesketale mladega našega vladarja lepe čednosti in dejanja njegova.

Kot vladar ima naš presvetli cesar pred očmi vedno svoje prednike, v prvi vrsti nepozabljivega ustanovitelja naše vladajoče hiše, slavnega grofa Rudolfa Habsburškega. Kakor znano, je imel Rudolf Habsburški na svojem ščitu okovano roko s kijem in oljkino vejico in spodaj je pa bilo zapisano njegovo geslo: „Utrum lubet?“ — Katero ti drago? Kij je znamenje boja in vojske, oljkina vejica pa znamenje miru. Tega gesla se drži tudi naš cesar. Zgodovina nam pripoveduje, da se naš cesar, kedar je bilo treba braniti pravice svojih podložnikov, ni ogibal vojske, sam prijel za meč in ga neustrašeno sukal proti sovražniku; seveda, za prelivanje krvi svojih udanih podložnikov se pa odloči naš usmiljeni vladar le v najhujši sili in najljubši mu je mir; saj je znano, da prvi in najboljši zaščitnik evropskega miru je cesar Franc Jožef I. Pravico in resnico braniti ter pobijati krivico — ta lepa čednost Rudolfa Habsburškega diči tudi našega vitežkega vladarja.

Za vzgled ima naš cesar tudi slavno cesarico Marijo Terezijo. Ta slavna cesarica je storila za svoje narode vse, kar je vedela, da jih more pripeljati k časni in večni sreči.

„Justitia et Clementia“ — Pravičnost in usmiljenje — je bilo nje geslo. Pa tudi življenje in delovanje našega predobrega vladarja je krasna knjiga življenja, polna najlepših dokazov njegove pravičnosti in usmiljenja.

Tudi geslo, koje si je izvolil cesar Franc Jožef I. dné 12. svečana 1849. l. je značilno za smer njegovega stremjenja: „Viribus unitis“ — z združenimi močmi! Ta rek priča, da pozna naš vladar prav dobro avstrijske razmere in potrebe ter predobro vé, kaj je potrebno za blagostanje in srečo narodov avstrijskih. Zato pa tudi žrtvuje vse svoje sile v združenje vseh dobrih moči ter nam daje najlepši vzgled, da se moramo i ni ravnati po njegovem geslu.

„Utrum lubet?“, „Justitia et Clementia“ in „Viribus unitis!“ — ta tri gesla so zvezde vodnice našemu modremu vladarju, ki so ga vodile in ga še vedno vodijo po težavnih in nevarnih njegovih vladarskih potih. V cesarskem dvoru na Dunaju imajo hranjenih veliko dragocenosti, ki povelečujejo slavo Habsburškega rodu, a vse to ni tako veličastno, kakor so ta tri gesla, ki nam jih hrani in pripoveduje po vestnica iz ust, iz duha in srca Habsburžanov.

Zvesto posnema naš vladar tudi svoja nesmrtna prednika, po katerih so mu dali ime pri sv. krstu. Cesar Franc se je moral za slavo in čast svoje države trdno bojevati in po viharjih bojih sta pa zavladata mir in sreča v državi. Cesar Jožef II., „ljubitelj človeštva“, prijatelj svobode in prosvete, je živel in delal le za blagor in srečo svojih narodov. Tema dvema vladarjema je skazovalo ljudstvo neomejeno ljubezen, zvestobo in udanost; in imeni teh dveh slavnih vladarjev iz rodu Habsburžanov, njih duši in srci združuje v eni osebi, v eni duši in enem srcu naš veliki in slavni cesar Franc Jožef I.

III.

Delajmo, dokler smo mladi!
(Cesarjeve besede.)

Tak je naš cesar po svojem notranjem prepričanju, po svojih zmožnostih, po svojem srcu in duši. Dotaknimo se še s par besedami njegovega življenja in delovanja.

Življenje cesarja Franca Jožefa I. je bogato krasnih knjig s podobami, ki nam kažejo njegove blage namene in dejanja, več srečnih dogodkov in bolečnih dogodjajev, mnogo britkih skušenj ter neštevilnih dokazov ljubezni in zvestobe. Knjiga cesarjevega življenja in delovanja nam spričuje, kako čudovito se je razvijala in napredovala Avstrija v zadnjih desetletjih ter vsled tega stopila v vrsto omikanih držav.

Če se ozremo v dobo cesarjevega življenja, vidimo, da je bil Franc Jožef že kot otrok milosrčen in usmiljenega srca do bližnjega. Kot deček je bil najuzornejši učenec ter delal največje veselje in čast svojim starišem in učiteljem. Kot mladenič je pokazal mladi princ svoj pogum, nevstrašenost in junaštvo v bitki pri sv. Luciji, in mladega cesarja je vse občudovalo, ker je razumel „z združenimi močmi“ voditi svoje narode, da so napredovali v vsakem oziru.

Ko je nastopil Franc Jožef I. vladarstvo, ni prevzel na znotraj in na zvenaj zavarovanega kraljestva; ljudstvo je bilo nezadovoljno ter živelo v neslogi; državna uprava ni imela modrih zakonov ter bila ob enem v zelo slabem gmotnem položaju; ljudstvo se je puntalo in zaničevalo zakone, — s kratka: vse je vrelo, cesarsko žezlo je bilo brez moči.

Velikansko in zelo težavno nalogo je prevzel mladeniški vladar, a izvršil jo je s svojo pridnostjo, vstrajnostjo in zvestim spolnovanjem svojih dolžnosti takó, da danes po preteku petdesetih let vsi hvalimo Boga, da nam je dal tako dobrega vladarja, njemu samemu pa skazujemo zvestobo in udanost na razne načine in z vseh krajev naše širne Avstrije se čuje danes navdušeni klic: „Slava cesarju Francu Jožefu I.“

Komaj je cesar Franc Jožef I. nastopil vladarstvo, je bila njegova prva skrb, da je odpravil tlako ter povzdignil kmetški stan. Vstrezaje duhu svobodnosti, je vpeljal novo sodno oblastvo z neodvisnimi in nepristranskimi sodniki. Uravnal je politično upravo ter ji izročil nadzorstvo nad šolo, obrtom, zdravstvom, nad varnostjo državljanov in občinsko upravo. Z občinskim zakonom je ustanovil svobodne občine, s šolskim zakonom svobodno in napredno šolo, z obrtnim zakonom je pa odprl pot obrtu in trgovini. Ustanovil je šole, učiteljska, strokovne šole za kmetijstvo, trgovino in obrt. Izkopali so se prekopi in zgradila pristanišča; regulovale so se reke, železniška mreža razširila in napeljal brzojav in telefon po vsi državi. Avstrijsko vojno brodovje zavzema jedno prvih mest svetá in trgovsko brodovje pospešuje kaj mogočno čezmorski promet.

Cesar je dal svobodno ustavo in z njo pa zakone, ki so povzdignili denarstvo, trgovino, obrt in varstvo osobne svobode; ti zakoni so tudi dokazi, da ustava ni bila mrtva črka, ampak zrno, ki je padlo na njivo domovine ter obrodilo bogato žetev.

Da je bilo mogoče vse to izvršiti, zato je delal naš cesar z neumorno pridnostjo od ranega jutra do poznega večera; le malokdaj si je oddahnil od naporenega dela. Delavnost, vestnost v izvrševanju dolžnosti, natančnost in točnost našega vladarja so res občudovanja vredne čednosti, s katerimi daje najlepši vzgled vsem podložnikom.

Velikodušni naš deželni oče se je spominjal vedno tudi delavcev. Zakoni o bolniških blagajnah in o zavarovanju proti nezgodam so temu najlepši dokaz. Pravični naš vladar je tudi ukrenil, da imajo delavci, ki imajo težke dolžnosti do države, volilno pravico za državno zastopstvo.

Da vidi povsod sam, kako se godi narodom, zato potuje večkrat po raznih krajih cesarstva. Kamor pride, pridobi s svojo ljubeznivostjo, prijaznostjo in s svojim vitežkim nastopom hipoma srca vseh. Povsod ga navdušeno pozdravljajo, on pa deli revežem milodare, jih tolaži, jim briše solze, ter podpira dobrodelne namene. Pri tem pa Nj. Veličanstvo nikdar ne opusti svojih verskih dolžnosti ter skazuje Bogu čast, svojim narodom pa daje najlepši vzgled.

Cesar podpira tudi umetnosti in znanosti, obiskuje razstave posameznih dežel in hvali pridnost državljanov. V lastni osebi te časti! A tudi avstrijski narodi ga časte, spoštujejo in ljubijo ter tekmujejo med sabo, kako bi mu lepše in dostojneje skazali svojo hvaležnost in ljubezen za njegovo očetovsko skrb. Ni čuda torej, da se bo letos celo vrsto spomenikov postavilo v spomin na plodonosno 50letno vladanje Nj. Veličanstva cesarja Franca Jožefa I. V Olomucu, kjer je l. 1848. prevzel naš cesar vladarstvo, bodo postavili velik cesarjev spomenik, na Dunaju doprsko podobo nadvojvode Karola Ludovika ter vojnega maršala in slavnega vojskovodje Albrehta. V Ljubljani se bo postavil v znak hvaležnosti za njegovo pomoč in njegove tolažilne besede, s kojimi je tako plemenito lajšal bedo ponesrečenem po potresu, ki je razdjal belo Ljubljano dné 14. malega travna 1895. l., na javnem

trgu v spomin prihoda Nj. Velikanstva v Ljubljano povodom potresne katastrofe krasen spomenik. V spomin na cesarjevo petdesetletnico bo mesto Ljubljana zgradila mestno ubožnico in kopališče ter še več drugih dobrodelnih naprav in zavodov. Slovensko učiteljstvo s Kranjskega, ki nikdar ne zastane za drugimi stanovi, kadar je treba skazati cesarju vdanost in zvestobo, je zložilo ob svojih skromnih plačah v spomin in proslavo na cesarjev zlati jubilej tisoč goldinarjev prostovoljnih doneskov za „cesarja Franca Jožefa I. jubilejsko ustanovo za učiteljske sirote na Kranjskem“ in vse-slovensko učiteljstvo s Kranjskega, Štajerskega in Primorskega je pa ustanovilo v Ljubljani v trajen spomin in proslavo na plodonosno petdesetletno vladanje Nj. Velikanstva cesarja Franca Jožefa I. „šolski muzej“.

Avstrija bo praznovala dné 2. grudna t. l. velik in vesel praznik, ki bo ostal zapisan z zlatimi črkami v zgodovini avstrijski. Ta praznik bo pričal svetu, kako ljubijo in časté avstrijski narodi svojega cesarja ter delé z njim veselje in žalost. Kadar praznujejo v cesarski rodbini kak veseli god, tedaj se vesele tega vsi zvesti podložniki; če pa zadene našega dobrega in skrbnega cesarja nesreča, žalujemo vsi z njim ter občudujemo krepost njegove duše in vdanost v voljo božjo.

Istina je: zlató staroslavne Habsburške krone je ostalo čisto, kakoršno je bilo pred petdesetimi leti in se tudi danes sveti kakor sončni žarki na jasnem nebu. To čisto zlató priča, da je naš presvetli cesar Franc Jožef I. priljubljen pri Bogu in ljudstvu, da je vladal vseh petdeset let svoje narode po volji božji, da je branil resnico in pravico, se ustavljal vedno krivici in sili ter ni nikdar želel iz slavohlepnosti razširiti kraljestva svojega s krvjo svojih podložnikov. V kroni našega cesarja ne manjka danes nobenega bisera, vsi se svetijo, kakor najčistejši studenec in njih žarki se spreminjajo kakor migljajoče zvezde na jasnem večernem nebu. Ti svetli biseri pričajo, da si je znal pridobiti cesar Franc Jožef I. ljubezen, zvestobo in vdanost svojih podložnikov. In zeleni smaragdi v kroni so še vsi taki, kakoršni so bili pred petdesetimi leti ter kažejo, da je življenje in delovanje našega modrega vladarja tako, da mu moremo in smemo vse zaupati. Kot osemnajst-letni mladenič je prevzel cesar Franc Jožef I. cesarsko krono ter jo je nosil, da se je postaral pod njo; ves ta čas je pa vladal podložne in vdane narode svoje po volji božji. Temu je najlepša priča njegova krona, ki je ostala vedno tako lepa in svetla, kakor je bila dné 2. grudna 1848. l., ko je zasedel cesarski prestol.

Pa tudi v trnjevi kroni, katero je posadila Previdnost božja na glavo najplemenitejšemu knezu, kar jih pozna vesoljni svet, ne manjka danes nobenega bodečega trnja in prav lahko trdimo po vsi pravici:

„Noben vladar ni vladal tako blagodejno, pod nobenim vladarjem se ni Avstrija razvila tako uspešno, noben ni prejel od svojih narodov toliko dokazov ljubezni, pa tudi noben ni pretrpel toliko bolečin in prežil toliko britkih ur, kakor cesar Franc Jožef I.“

Svetovna zgodovina imenuje našega cesarja varuha svobode in miru, zaščitnika umetnosti in znanosti, branitelja sv. vere in cerkve, očeta ubogih, pospešitelja vseh človekoljubnih podjetij, značaj poln milosti, prísrčnosti in plemenitosti.

„Pobožen, pošten in pravičen, veren in odkritosrčen“ — tak je naš cesar.

IV.

Dajte cesarju, kar je cesarjevega.
(Sv. pismo.)

„Pobožen, pošten in pravičen, veren in odkritosrčen“ — tak je naš cesar. Kaj čuda torej, da letos, ko praznuje ta veliki vladar svoj zlati jubilej, tekmujejo vsi avstrijski narodi, vse kronovine, stanovi, društva in korporacije med sabo, kako bi lepše in dostojneje proslavili jubilejsko leto, leto velikega veselja, ko se slehern Avstrijec z navdušenjem pripravlja na srečni in veseli dan 2. grudna.

Štiristo let se že ni praznoval v kraljestvu Habsburžanov tak praznik. Cesar Friderik III., ki je umrl l. 1493., je bil edini Habsburžan, ki je vladal 58 let; za njim je pa vladal najdlje naš ljubljani cesar Franc Jožef I.

Velik in redek patrijotiski praznik bomo torej praznovali letos dné 2. grudna. Patrijotiski prazniki so pa najugodnejše prilike, ob katerih je mladina najbolj dovzetna za vzbujanje patrijotiskega čuta, — patrijotizma. Šola mora pa biti tisto ognjišče, na katerem plapolaj in gori čisti avstrijski patrijotizem, učitelj pa tista moč, ki neti in kuri ta patrijotiski ogenj na tem ognjišču in ga prižiga v nedolžnih srcih mladine.

Mladina je bodočnost države in dobra šola je pa temelj, na katerem sloni državno blagostanje.

Zbrali smo se danes oh tej slovesni priliki, da se posvetujemo in sklepamo, kako bi veličastneje proslavljale ljubljanske mestne šole zlati jubilej plodonosnega 50 letnega vladanja Nj. Velikanstva cesarja Franca Jožefa I. K temu praznovanju nas silijo trije nagibi, in sicer:

- 1.) Avstrijsko domoljubje, ki ogreva naša srca.
- 2.) Ljubezen in hvaležnost do predobrega našega vladarja, ki je s svojim modrim vladanjem povzdignil Avstrijo med prve države na svetu.
- 3.) Patrijotiski praznik cesarjevega zlatega jubileja sam, ki nam bo dal najlepšo priliko, naslikati otrokom vrline našega cesarja, da ga posnemajo v vsem ter postanejo taki, kakoršen je cesar sam: pobožni, poštene in pravični, verni in odkritosrčni avstrijski domoljubi.

In ta spomenik avstrijskega domoljubja v srcih ljubljanske šolske mladine bo pa tudi v srcih še poznih potomcev neprestano vzbujal domovinska čutila ljubezni in vdanosti do presvetlega vladarja in cele Habsburške hiše — naši deželni prestolnici v ponos, našemu narodu v čast, pomenljivemu letošnjemu letu pa v trajni spomin in proslavo.

V.

Vse za dom in za cesarja.
(Cesarska pesem.)

Po naročilu sl. stalnega odbora sem sestavil v glavnih potezah načrt, kako praznuj šolska mladina v Ljubljani petdesetletnico Njegovega Velikanstva. Podrobni načrt bo pa sestavil danes izvoljeni „jubilejski odsek“, kateremu naj se blagovolijo poslati eventuelni dodatni predlogi. Zamolčati pa ne smem, da je sl. občinski svet našega stolnega mesta na predlog in priporočilo bl. gospoda župana dovolil za to praznovanje 1200 glđ. podpore, za kar mu gre vsa čast in hvala.

Kako bo praznovala šolska mladina v Ljubljani petdesetletnico Nj. Velikanstva na podstavi sklepov „jubilejskega odseka“, bom poročal prihodnje leto.